

HATÁRON TÚLI MAGYAR OKTATÁSI TÁMOGATÁSOK 2010 ÉS 2022 KÖZÖTT

MANDEL KINGA MAGDOLNA^{a,*} – MORVAI TÜNDE^b

^aSzéchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar,
Bölcsészettudományi és Humánerőforrás-fejlesztési Tanszék, Győr

^bWesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest

Beérkezett: 2022. március 3., elfogadva: 2022. október 21.

A tanulmány a határon túli magyar oktatástámogatási rendszert, annak irányait tekinti át a 2010 és 2022 közötti időszakban. A tanulmány célja bemutatni, hogy a vizsgált periódus alatt melyek voltak a határon túli magyar oktatástámogatási prioritások és ezek milyen intézkedésekben, programokban és fejlesztésekben nyilvánultak meg. Vizsgálódásunk alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a határon túli magyar oktatástámogatási rendszer léte és fejlesztése mind anyagilag, mind szimbolikusan, kisebbségpolitikai értelemben kiemelt fontosságú a határon túli magyar oktatási intézmények és azok szereplői számára. E támogatási rendszer fejlesztési lehetőségét egy belső és külső monitoringra épülő minőségbiztosítási rendszer kiépítésében látjuk.

Kulcsszavak: oktatási támogatáspolitikai, határon túli magyar oktatáspolitikai, külpolitika, kisebbségvédelem

The study reviews the Hungarian cross-border educational support system and its directions in the period between 2010 and 2022. The aim of the study is to show what the Hungarian cross-border education support priorities were during the period under review and in what measures, programs, and developments these manifested. We concluded that the existence and development of the Hungarian cross-border education support system are of paramount importance both financially and symbolically for the Hungarian educational institutions and their actors. We see the possibility of developing this support system in the construction of a quality assurance system based on internal and external monitoring.

Keywords: education support policy, Hungarian cross-border education policy, foreign policy, minority protection

* Levelező szerző: Mandel Kinga Magdolna, Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, Bölcsészettudományi és Humánerőforrás-fejlesztési Tanszék, 9022 Győr, Liszt Ferenc u. 42. E-mail: mandel.kinga@sze.hu

Bevezetés

Giles–Bourhis–Taylor (1977) taxiómája szerint (idézi Mandel 2008) egy kisebbség fennmaradásának, életképességének kulcsa több tényezőre vezethető vissza. Függ az adott kisebbség gazdasági, társadalmi, történeti, nyelvi státuszától, a demográfiai meghatározottságaitól, valamint az intézményrendszertől (oktatás, média, közigazgatás, vallás, üzleti szervezetek, kultúra). A nemzeti kisebbségek „vitalitása” azt mutatja, hogy az adott kisebbségek mennyire képesek elkülönült, szervezett, társadalmi nagycsoportként (közösséggként) működni, és mint ilyen, mennyire képes saját léte folytonosságát biztosítva integrálódni a társadalomba (Radó 1992). Az etnikai-nyelvi közösség életképessége az, ami képessé teszi arra, hogy a csoportközi kapcsolatokban megkülönböztethető és aktív tényezőként viselkedjen (Giles–Bourhis–Taylor 1977).

Brubacker (1995) szerint, a határon túli magyar kisebbségi közösségek egy háromszög kapcsolatrendszerben léteznek, melyet e kisebbségi közösség és az adott ország, melyben élnek, valamint az anyaország feltételrendszerei és ezek kapcsolódásai, dinamikája, egymásra hatásai határoznak meg.

A határon túli magyar nemzeti közösség életképességét, az adott ország, illetve Magyarország kisebbségpolitikája és nemzetpolitikája, valamint az ezzel járó támogatási keretrendszer határozza meg, támogatja, illetve adott esetben korlátozza. Az oktatási támogatáspolitikai irányokat hivatalos dokumentumok (Nemzetpolitikai Államtitkárság kiadványai, Bethlen Gábor Alap beszámolók, Magyar Állandó Értekezlet nyilatkozatok), kapcsolódó programok weboldalai (Petőfi, Körösi, Harártalanul), tanulmányok, elemzések és sajtóban megjelent cikkek alapján rekonstruáltuk.¹

Oktatástámogatási prioritások

A vizsgált időszakban a határon túli oktatási támogatási prioritások között célként jelent meg, hogy az eseti jellegű támogatások helyett az intézmények támogatására kerüljön nagyobb hangsúly. A kormányzat többéves területi prioritási tengelyeket határozzon meg és ezek mentén összpontosítsa az erőforrásokat. Hosszú távú kötelezettséget vállaljon a kiemelt ügyek megvalósítása érdekében, tovább bővítse a BGA által működtetett egységes nyilvántartási rendszert, illetve folyamatosan ellenőrizze a forrásfelhasználást, teljesítményalapú, minőségi szempontú belső monitoringot alkalmazva (Miniszterelnökség NÁ 2019). A fenti célkitűzéseket nagymértékben sikerült megvalósítani, bár a járványkorlátozások gátolták a kivitelezést: csúsztak a pályázati kiírások, részben vagy módosítva teljesültek a programok, késtek az elszámolások, átmenetileg nem működtek a pályázati felületek és rendszerek.

A vizsgált időszakban a határon túli támogatások közül az oktatási támogatások képezték a legjelentősebb tételt. A 2010–2018-as időszakban négy minisztériumon (Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Külügyminisztérium, Emberi Erőforrások Minisztériuma és Miniszterelnökség) keresztül zajlott a határon túli oktatási

¹ Fontos kiegészítő adatokhoz és információkhoz jutottunk a Miniszterelnökség Nemeztpolitikai Államtitkárság főosztályvezető helyettesétől, Brendus Rékától, illetve a Miniszterelnökség Nemeztpolitikai Stratégiai Tervező Főosztály vezetőjétől, Hajnal Virágtól, amit ezúton is köszönünk.

támogatások kifizetése, melyek mértéke jelentősen ingadozott. A források ingadozása többek között annak is köszönhető, hogy bizonyos években – például 2012-ben és 2018-ban, amikor legalacsonyabb volt az oktatási támogatások értéke – az oktatási támogatások jelentős része az egyéb támogatások kategóriában került elköltyelésre (vö. *Bányai 2020a*). A támogatások mértékének megítéléséhez azonban fontos adalék, hogy a határon túli magyarok támogatására szánt összeg a magyar központi költségvetés kiadási fő összegének körülbelül az egy ezreléke (*Miniszterelnökség NÁ 2019*). Vagyis elsősorban szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen az érintett határon túli magyarok számára a valahová tartozás érzését erősítik nemcsak a szavak, hanem a tettek szintjén is.

A magyar kormányzat összességében 50 határon túli magyar középiskola, kollégium és szóránkollégium, 8 magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény, kar működtetéséhez nyújt állandó támogatást. Állandó támogatások körébe tartozik a határon túli magyar felsőoktatás támogatása Erdélyben a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem, ahol 5 helyszínen zajlanak a képzések. Kárpátalja esetében a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola és azon belül a beregszászi Felsőfokú Szakképző Intézet, valamint az Egán Ede Szakképzési Centrum Nagydobronyi Oktató Központja és Kollégiuma sorolható. Felvidéken a Selye János Egyetem, Vajdaságban az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelvű Tanítóképző Kara, valamint a Vajdasági Magyar Képző-, Kutató- és Kulturális Központ részesül folyamatos támogatásban. A magyar kormány támogatja a határon túli magyar pedagógus szövetségek oktatási, pedagógus-továbbképzési programjait is (*Miniszterelnökség NÁ 2020*).

A 2018 és 2022 közötti időszakban a korábbi programok folytatása, átalakítása (például Szülőföldön magyarul, Határtalanul, CT, MCC), nyomon követése, illetve lezárása (például Körösi, Határtalanul, Óvodafejlesztési program), valamint új programok (például Sakkjátszótér és Sakkpalota program) indítása jelent meg prioritásként a határon túli támogatási politikában.

A határon túli magyar oktatási támogatási politika alakításában szakértői szereplőként jelenik meg a kormányzati *think tank*-ként is működő Nemzetpolitikai Kutatóintézet (NPKI). A 2011 óta fennálló intézet több tucat kutatást végzett a határon túli magyar közösségek körében, identitásra, óvodai és iskolai nevelésre, oktatásra, intézményrendszerekre, egyetemisták jogtudatosságára, pedagógusokra és fiatalokra vonatkozóan (*NPKI 2021*). Az NPKI az utóbbi években több nemzetpolitikai intézkedési programot is vizsgált. Ez válaszként is értelmezhető azokra a szakmai kritikákra, miszerint a kormány nemzetpolitikai intézkedési programjait (is) indokolt lenne minőségbiztosítási, utánkövetési, illetve hatásvizsgálati módszerekkel tanulmányozni. Az NPKI kormányzati fennhatóság alatt működik, mégis a belső monitoring vizsgálatok elindítása, a jövőben remélhető állandósítása fontos lépés a támogatáspolitikai átláthatóságának és elszámoltathatóságának megteremtésében, melyhez a közeljövőben remélhetőleg külső monitoring is társul majd.

Támogatási programok, intézkedések

2018-tól a határon túli oktatási támogatások jelentős része oktatási intézmények fejlesztésére irányult. 2019-ben fejeződött be az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar felújítása Szabadkán, illetve a Nagydobronyi Református Líceum fel-

újítása és bővítése is megvalósult. A Kárpátaljai magyar bázisiskolák fejlesztési program második, harmadik és negyedik ütemének keretében 64 magyar tannyelvű oktatási intézmény felújítását, bővítését és fejlesztését tervezték (*Miniszterelnökség NÁ 2019*). A program teljes megvalósítása jelenleg is folyamatban van, ugyanakkor az első ütem lezárult, melynek keretében hat központi középiskolai intézmény teljes körű felújítására és bővítésére került sor.

A 2016-ban indult határon túli magyar Óvodafejlesztési program keretei között 179 új óvoda és bölcsőde épül, valamint 713 intézmény fejlesztésére, felújítására, bővítésére kerül sor, illetve 400 óvoda új játszótérrel kap (*MÁÉRT nyilatkozat 2019; Potápi 2022*).

A legkiterjedtebb oktatási támogatás a Szülőföldön magyarul program, amely 2002-ben indult és elsősorban a határon túli magyar oktatásban részt vevők számára fenntartására és növelésére irányul. A program keretei között évi 22 400 Ft/fő támogatásban részesül mintegy 225 ezer, a szülőföldjén magyar oktatásban részesülő óvodás és iskolás gyermek. 2021-től a felsőoktatási hallgatók támogatása is erre az összegre emelkedett és bölcsődésekre is kiterjedt (*Potápi 2022*).

2010-ben indult a Határtalanul program, mely nem kifejezetten oktatási, amely a nem formális keretek közt zajló tanulás mellett érzékenyít is. A program keretében magyarországi iskolák tanulói határon túli magyar osztálykiránduláson vesznek részt a szomszédos országok magyar lakta területein. A Határtalanul program segít abban, hogy az előítéleteken és sztereotípiákon túlmenően a magyarországi és határon túli magyar gyerekeknek ne csak a történelem, földrajz és magyar tankönyvekből legyen ismeretük a szomszédos országokról és azok magyar kisebbségeiről, illetve az ott élők-ről, hanem személyes, határon túli élményekkel és tapasztalatokkal, kapcsolatokkal is gazdagodjanak. A program meglehetősen nagy népszerűségnek örvend, amire a növekvő pályázati részvételből következtethetünk. Míg a korábbi években a hetedikes korosztály volt a fő célcsoport, 2018-tól a középiskolások tanulmányi kirándulásának támogatására is lehetett pályázni. A kirándulások időtartama 3,5-ről 4,5 napra nőtt, és vetélkedőkkel, konferenciákkal, tematikus túraútvonalakkal, valamint a Magyarság Háza által rendezett rendhagyó irodalom- és történelemórakkal gazdagodott (*Külhoni Magyarok, Határtalanul 2022*). 2019-ben több mint százezer diák utazásának támogatása valósult meg (*MÁÉRT nyilatkozat 2019*).

2018-tól a magyar diaszpórákban működő diaszpóraszervezetek és hétvégi magyar iskolák nagyobb figyelemben és támogatásban részesültek, mint korábban. A 2021-ben szervezett negyedik (2018-ban volt az első) Hétvégi Magyar Iskolák találkozásánál mintegy 35 ország 150 résztvevője képviseltette magát. A hétvégi magyar iskolák száma is nőtt az indulás óta, míg 2018-ban 71, 2019-ben 103, 2020-ban 111, 2021-ben már 147 működött (*Potápi 2022*). A diaszpóra anyaországi oktatásban történő részvételét elősegítendő a Sárospataki Református Kollégium Általános Iskolája és Diákotthona 2020-ban elindította az ötéves angol–magyar nyelvű képzését a 8 osztályt végzett 14–15 évesek számára maximum 34 fővel (*Miniszterelnökség NÁ 2020*).

2013-ban 48 ösztöndíjossal indult a Körösi Csoma Sándor Program annak érdekében, hogy a magyar diaszpórába kiutazókat, és ott a magyar közösségi és kulturális élet segítőit támogassák a közösségi programok szervezésében, kivitelezésében. A kiutazók száma 2019/2020-ra 150-re bővült (*Körösi Program weboldala 2022*). Nőtt a kiutazók száma a 2015-ben 50 fővel indult Petőfi Sándor Program keretében is, ahol most már évente 75-en teljesítettek szolgálatot a Kárpát-medence szóránymagyarsága

körében a magyar nyelv és kultúra fennmaradása érdekében kifejtett tevékenységükkel (*Petőfi Program weboldala* 2022).

A Kárpát-medencei Felsőoktatási Együttműködési Keretprogram keretében folytatódott a 2016/2017-es tanévben indított Makovecz Program, mely a külhoni magyar nyelvű és a magyar nyelvű felsőoktatási intézmények együttműködésének erősítését célozta meg. A programban kilenc, határon túli, magyar nyelven is oktató felsőoktatási intézmény vesz részt (*Emberi Erőforrások Minisztériuma* 2019). A „magyar Erasmus”-nak is nevezett program a jövőben nem csupán a magyarországi és a külhoni felsőoktatási intézmények közötti, hanem a külhoni magyar intézmények egymás közötti mobilitását is elősegíti.

A 2012-es Szász Pál tanulmányi ösztöndíj programban 30 szülőföldjén felsőfokú jogi tanulmányokat folytató határon túli magyar hallgató vesz részt nyári szakmai gyakorlaton és kap éves ösztöndíjat. Ennek összege megduplázódott 2020-ban (*Miniszterelnökség NÁ* 2020). A jogászképzés minden országban az adott ország nyelvéhez és jogszabályaihoz kötődik. A Szász Pál program révén a határon túli magyar jogászok megismerik a magyar szaknyelvet és jogrendet is.

A külhoni magyar fiatalok magyar nyelvtanulását segíti a Külgazdasági és Külügyminisztérium (egykori Balassi Intézet) által meghirdetett magyar egyetemi és értességi-előkészítő képzési ösztöndíja, illetve a diaszpóra fiataljait célzó magyar nyelvi és magyarságismereti programja, melynek keretében 2020-ig mintegy 350 hallgató vett részt (*Miniszterelnökség NÁ* 2020). 2020-tól a Külgazdasági és Külügyminisztérium szakmai felügyelete mellett működik a Körösi Program keretein belül a Diaszpóra Felsőoktatási Ösztöndíjprogram, mely a nem EU-tagállamokban élő, de magyar gyökerekkel rendelkező külföldi hallgatók magyar felsőoktatási intézményekben történő tanulásának támogatását célozza meg. A 2021/2022-es tanévben 28 magyarországi intézmény 1 300 képzésén, nappali tagozaton tanulhattak a diákok minden szinten (BA, MA, PhD) magyar és angol nyelven. A 2021/22-es tanévben több mint 150-en jelentkeztek 40 országból, melyből 61 diák került kiválasztásra (*Potápi* 2022; *Körösi program weboldala* 2022).

A diaszpórában működő oktatás segítésére a kormányzat a győri Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karával együtt elindította a diaszpórában magyar nyelvet és kultúrát tanító szakemberek akkreditált két féléves képzését, melynek keretében az első évfolyam 29 résztvevővel indult. Létrejött egy új online tananyagmegosztó felület, mely a diaszpórában magyar nyelvet tanító pedagógusok és önkéntes segítők munkáját támogató tartalmakat tesz ingyenesen hozzáférhetővé. Felállt egy szakértői testület is, amely elismert hétvégi magyar iskolai oktatásban tapasztalattal rendelkező pedagógusokból áll (*Potápi* 2022). A Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar diaszpórában magyar nyelvet tanító pedagógusainak továbbképzése már mintegy 20 éves múltra tekint vissza (*Miniszterelnökség NÁ* 2020).

2018-tól több Magyarországon sikeres oktatási kezdeményezés határon túli elterjesztése kezdődött el. Oktatásmódszertani jellegű, a Polgár Judit által kifejlesztett Sakkjátosztór és Sakkpalota Program, melyet 2020-ban a teljes Kárpát-medencére kiterjesztettek. 2021-től online képzéseket és workshopokat tartottak, illetve lehetővé vált, hogy a programot több száz pedagógus használhassa (*Potápi* 2022). Az Okos Doboz 2011-es magyar tanulásmódszertani kezdeményezés, 2013-tól lett online elérhető, 2015-től pedig államilag támogatott (*Melis* 2022). Kezdetről voltak határon túli

magyar felhasználói is, a 2019/2020-as tanévben már az összesen megoldott 21 millió feladat 20 százalékát határon túli magyar diákok teljesítették (*Felvidék ma* 2021). Ma már az Okos Doboz a Nemzeti alaptanterv tudásanyagát feldolgozó egyik legnagyobb magyar nyelvű interaktív játékos feladatgyűjteménnyé vált, mely kiegészült a határon túli magyar pedagógusok által kidolgozott feladatsorokkal. 50 határon túli magyar pedagógus több mint 500 új, kulturális és történelmi tematikájú multimédiás feladatot tervezett meg, valamint különböző zenei, grafikai, képi és videoelemeket állított össze (*Potápi* 2022). Szakmódszertani jellegű a Ringató program, ami 2004-ben indult Gróh Ilona, népművelő, pedagógus kezdeményezésére. Célja a kisgyermekkorú Kodály-módszeren alapuló zenei nevelés megvalósítása. Mára már 156 foglalkozásvezető 310 településen, 329 helyszínen tart Ringató foglalkozásokat. 2013-tól határon túli magyar vidékeken is működik, 2021-ben online képzésre került sor húsz, határon túli magyar foglalkozásvezetővel (*Potápi* 2022; *Ringató Program weboldala* 2022).

Következtetések

A határon túli magyar támogatáspolitikát sokan sok szempontból bírálták, melyek során szakmai kritikák is megfogalmazódtak (*Bárdi–Misovicz* 2010; *Papp Z.* 2014). Például, hogy kevés és nem megfelelő minőségű, illetve mennyiségű az olyan határon túli oktatási adatgyűjtés, amire oktatás- illetve támogatáspolitikai döntéseket lehetne alapozni (*Papp Z.* 2014). Vagy, hogy a célkitűzések és prioritások megfogalmazása esetleges, nem kellőképpen megalapozott és kidolgozott, ráadásul társadalmilag sem megvitatott, egyeztetett, így nem konszenzusos elgondoláson nyugszik. Azaz a kisebbségvédelmi alapok „konceptuálisan bizonytalanok” (*Csergő–Vangelov–Vizi* 2017; *Kymlicka* 2008). Továbbá a kisebbségvédelmi politika gyakorlatba ültetésének monitoring mechanizmusai sem megfelelők a kívánt változások eléréséhez (*Csergő–Vangelov–Vizi* 2017; *Schwellnus* 2006), hiszen a források elköltésének és hasznosulásának szakmai elszámoltatási rendszere kidolgozatlan.

A 2019-es magyar nemzetpolitikai keretben maga a kormányzat is rávilágított a korábbi stratégiaalkotási hibáira. A szomszédos országok nemzetpolitikai tekintetben egységes fellépésével ellentétben, a magyarországi pártoknak nem sikerült kivonni a nemzetpolitikát a belpolitikai küzdelemből. Ezért a nemzetpolitika nem volt koherens. Sem Magyarország, sem a külhoni magyar szervezetek részéről nem volt egy összehangolt, prioritásokat megfogalmazó elképzelés. A nemzetpolitikai támogatások nem voltak számonkérhetők, hiányzott a teljesítési, minőségi szempontú, ellenőrzött beszámoltatás (*Miniszterelnökség* NÁ 2019).

Ahhoz, hogy a kisebbségvédelmi támogatáspolitiká működjön, transzverzálisnak kell lennie, és olyan célokat és olyan eszközökkel, megközelítésekkel kell a különböző szereplőknek megvalósítaniuk, amelyek valamennyi szereplővel egyeztetésre kerültek (*Csergő–Vangelov–Vizi* 2017; *Palermo–Woelk* 2003). 2016-tól egy olyan paradigmaváltás történt e tekintetben (*Bányai* 2020b), ami az előre egyeztetett célok, eszközök és megközelítések irányába történő elmozdulásnak tekinthető.

A 2020 márciusában kezdődött járványidőszak a határon túli magyar vidékeken is megnehezítette, sok esetben ellehetetlenítette az oktatást. Rámutatott a hiányosságaira, elmaradottságára, mind az eszközellátottság, mind a szükséges IKT-kompetenciák, a digitális, illetve online oktatás minőségének területén. Nyilvánvalóvá tette azt a szaka-

déket, ami az egyes oktatási intézmények (vidéki-városi, elit-nem elit, többségi-kisebbségi) felszereltségében, a pedagógusok digitális tanításmódszertani kompetenciáiban, a diákok IKT-technikákkal való ellátásában és jártasságában mutatkozott meg. Ahhoz, hogy a határon túli régiók vitalitása megmaradjon, fontos, hogy az oktatási intézmények, a pedagógusok és a diákok hozzáférjenek a legújabb oktatástechnológiai eszközökhöz, fejlesztésekhez. Elengedhetetlen, hogy a pedagógusok részesei legyenek az újításoknak, megtanulják, továbbadják ezek használatát és alkalmazzák őket a mindennapi pedagógiai-didaktikai munkájuk során. Enélkül a határon túli régiók végképp lemaradnak az oktatási és gazdasági versenyben. Ezért kiemelten támogatandók a Bolyai Nyári Akadémiához és az Okos Dobozhoz hasonló kezdeményezések, melyeknek interaktív részeseivé válhatnak a határon túli magyar pedagógusok és diákok egyaránt.

A határon túli magyar oktatási támogatások vizsgálatát számos korlát nehezíti. Ezek egy része a kormánytól független információk alacsony számából, illetve hiányából, másik része a sok, ugyanakkor szétaprózódott, szerteágazó, inkonzisztens, egymásnak itt-ott ellentmondó, nem teljesen naprakész, tényektől, adatoktól mentes kormányzati információkból eredeztethető.

IRODALOM

- B/17057. számú BESZÁMOLÓ a Bethlen Gábor Alap 2020. évi tevékenységéről és működéséről. <https://www.parlament.hu/irom41/17057/17057.pdf> [Letöltve: 2022. 01. 27.]
- BÁNYAI B. (2020a) Magyarország határon túli magyarokat érintő támogatáspolitikájának átalakulása 2010–2018. II. rész. *Regio*, Vol. 28. No. 2. pp. 143–168. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v28i2.311>
- BÁNYAI B. (2020b) Magyarország határon túli magyarokat érintő támogatáspolitikájának átalakulása 2010–2018. I. rész. *Regio*, Vol. 29. No. 1. pp. 171–221. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v28i1.302>
- BÁRDI N. & MISOVICZ T. (2010) A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája. In: BITSKEY B. (ed.) *Határon túli magyarság a 21. században*. Budapest, KEH. pp. 199–232.
- BRUBAKER, R. (1995) National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. *Daedalus*, Vol. 124. No. 2. pp. 107–132.
- CSERGŐ ZS., VANGELOV, O. & VÍZI B. (2017) Minority Inclusion in Central and Eastern Europe: Changes and Continuities in the European Framework. *Intersections*, Vol. 3. No. 4. pp. 5–16.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2019) Makovecz Program Felhívás. https://2015-2019.kormany.hu/download/7/aa/91000/Makovecz%20Program%202019_2020_meghirdet%C3%A9s_al%C3%A1%C3%ADrt.pdf [Letöltve: 2022. 01. 08.]
- Felvidék ma (2021) Külhoni magyar tartalommal bővült az Okos Doboz digitális oktatási portál. <https://felvidek.ma/2021/11/kulhoni-magyar-tartalommal-bovult-az-okos-doboz-digitalis-oktatasi-portal/> [Letöltve: 2022. 01. 08.]
- GILES, H., BOURHIS, R. Y. & TAYLOR, D. M. (1977) Towards a theory of language in ethnic group relations. In: H. GILES (ed.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London (UK), Academic Press. pp. 307–348.
- Körösi Program weboldala (2022) <https://www.korosiprogram.hu/> [Letöltve: 2022. 01. 06.]
- Külhoni Magyarok, Határtalanul (2022) <https://www.kulhonimagyarok.hu/kategoria/programok/hatartalanul/> [Letöltve: 2022. 01. 06.]

- KYMLICKA, W. (2008) The internationalization of minority rights. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 6. No. 1. pp. 1–32. <https://doi.org/10.1093/icon/mom032>
- MÁÉRT nyilatkozat (2019) <https://www.kulhonimagyarok.hu/wp-content/uploads/2019/11/maert-zaronyilatkozat-2019-1.pdf> [Letöltve: 2021. 12. 15.]
- MANDEL K. (2008) Procesul de transmitere a moștenirii lingvistice și culturale a minorităților în cazul a trei localități din microregiunea Pilis. In: HORVÁTH I. & TÓDOR E. M. (eds) *O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului*. Cluj-Napoca, ISMPN. pp. 103–124.
- MELIS D. (2022) Következett a nagy bum – az iskolásoknak szánt szórakoztató oktatóvideókat készítő Okos Doboz megsokszorozta látogatói számát. *Forbes Magazin*, 2020. április 24. <https://forbes.hu/legyel-jobb/kovetkezett-a-nagy-bumm-az-iskolasoknak-szant-szorakoztato-oktatovideoakat-keszito-okos-doboz-megsokszorozta-latogatoi-szamat/> [Letöltve: 2022. 01. 26.]
- Miniszterelnökség NÁ (2019) Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete. <https://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> [Letöltve: 2021. 12. 15.]
- Miniszterelnökség NÁ (2020) Nemzetpolitika 2010–2020. <http://www.nemzetpolitikaieredmenyek.hu/> [Letöltve: 2022. 01. 26.]
- NPKI (2021) <https://bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatoi-intezet/> [Letöltve: 2021. 12. 06.]
- PALERMO, F. & WOELK, J. (2003) No representation without recognition: The right to political participation of (National) minorities. *Journal of European Integration*, Vol. 25. No. 3. pp. 225–248. <https://doi.org/10.1080/0703633032000133574>
- PAPP Z. A. (2014) Oktatáspolitikai koncepciók kisebbségben. Külhoni és anyaországi változások. *Educatio*, Vol. 23. No. 1. pp. 67–80.
- Petőfi Program weboldala (2022) <https://www.petofiprogram.hu/> [Letöltve: 2022. 01. 06.]
- POTÁPI Á. J. (2022) *Járványhelyzet és újrakezdés. Oktatási programok és támogatások*. Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság. Innsbruck előadás. Kézirat.
- RADÓ P. (1992) Az Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Kutatócsoportjának 1992–1994. évi munkaterve. *Regio*, Vol. 3. No. 3. pp. 202–206.
- Ringató Program weboldala (2022) <https://www.ringato.hu/bemutakozas> [Letöltve: 2022. 01. 26.]
- SCHWELLNUS, G. (2006) Looking Back at Ten Years of EU Minority Conditionality vis-à-vis Central and Eastern European Candidate States. *European Yearbook of Minority Issues*, Vol. 4. No. 5. pp. 321–340.